

Національна академія педагогічних наук України
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського

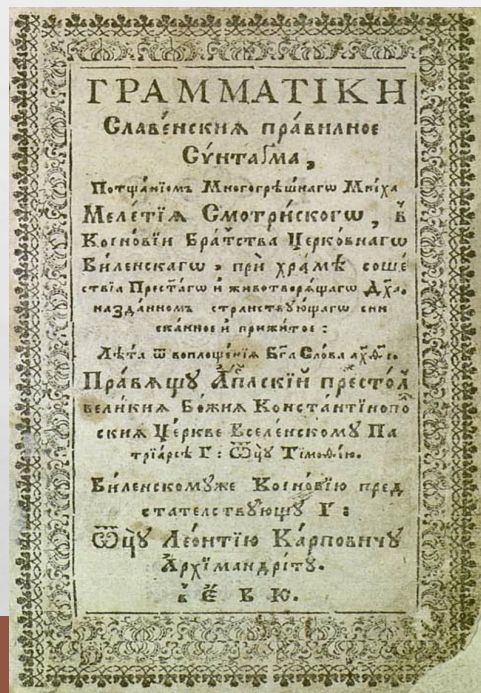
«Грамматики, или Писменница языка Словенскаго»

(до 385-річчя з часу виходу в
Кременці)

Кременецька граматика 1638 р. – один із найстаріших мовних підручників в Україні, пам'ятка української культури XVII ст.

Граматика, без сумніву, є найціннішим виданням Кременецької друкарні, що працювала у приміщенні Богоявленського монастиря на кошти братства.

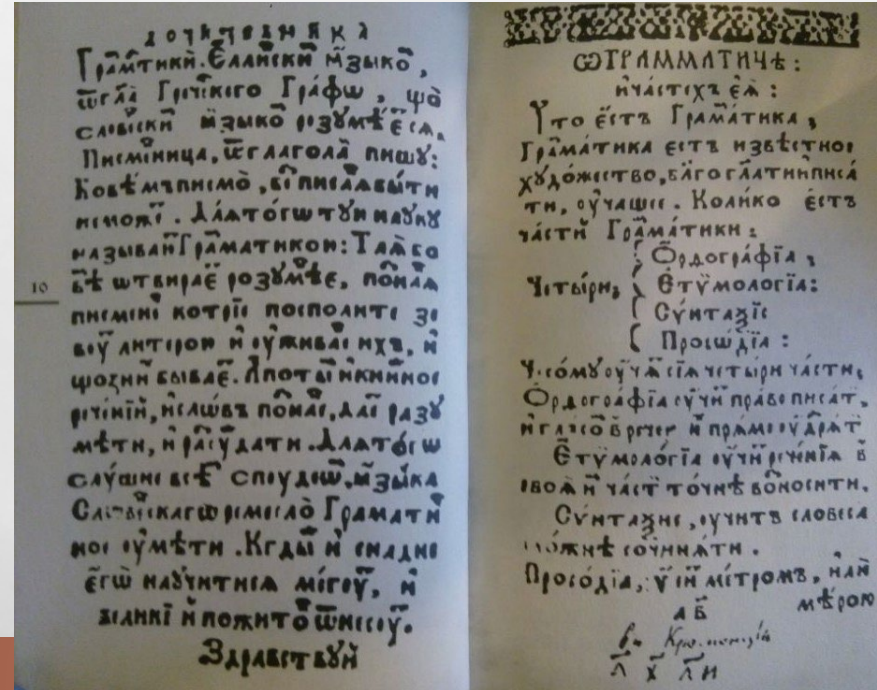

Будівля, де розміщувалася друкарня Богоявленського монастиря (сер. XVII ст.), зараз Кременецька школа № 1.

На час її виходу вже були надруковані «Граматика словенська» Лаврентія Зизанія 1596 р. та «Граматика слов'янська» Мелетія Смотрицького 1619 р.

Існує декілька думок щодо авторства посібника, яке приписувалось різним особам: К. Ставровецькому, А. Пузині. Відомий дослідник давньоукраїнського мовознавства В. В. Німчук висловлює здогадки, що до Кременецької граматики причетний тогочасний луцький поет Давид Андрієвич (рр. нар. і см. невід.) – давньоукраїнський поет першої половини XVII ст., ченець монастиря Василя Великого і, ймовірно, вчитель Луцької братської школи).

Кременецький краєзнавець Гаврило Чернихівський дотримувався думки, що Граматика – скорочений і перероблений варіант Граматики Мелетія Смотрицького, підготовлений одним із учителів місцевої братської школи.

Кременецька граматика була видана для студентів братської Кременецької школи – філії Києво-Могилянської академії.

Книжка включає передмову укладача та 4 розділи, в яких викладені основи орфографії, етимології, синтаксису і просодії.

У передмові «До чительника» йдеться про значення граматики. Укладач розповідає про походження назви «письменница», про граматику як науку: «Грамматика есть известное художество благо глаголяти и писати учащее»; «... языка словенскаго ремесло грамматичное уметь...», повинні спудеї (учні школи).

Граматикъ. Славянскій ѿзвѣтъ,
ѿгла Греческаго Графа, що
славянскій ѿзвѣтъ естъ.
Писменица, ѿглагола пишеть:
Ковѣмъ пимѣ, еѣ пимѣмъ
ни можѣ. Алатѣмъ тѣмъ маѣмъ
называѣмъ Граматикомъ: Тако
ѣтъ штепирѣ ѿзвѣтъ, помѣ
писмени котріи посполиті зѣ
вѣу антиромъ и ѿу живѣи ихъ, и
цѣмъ бѣваѣ. Апотѣмъ киѣи
рѣчѣи, и сѣмъ помѣ, аѣ ѿзвѣ
мѣтѣ, и рѣѣмъ дѣтѣ. Алатѣмъ
слѣшмѣ вѣ спѣмъ ѿзвѣтъ.
Славянскѣмъ писмѣмъ Граматикъ
и ѿмѣтѣ. Кѣмъ и сѣмъ
ѣмъ маѣмъ тѣмъ мѣмъ, и
зѣмъ и пожитѣмъ ѿмъ.
Зарѣмъ тѣмъ

У розділі «О орфографии» автор подає алфавіт, перелічує 40 букв церковно-слов'янської азбуки.

ЧѢТЫРНАДЦАТЪ. КѢА ѸТЪ,
А Б В Г Д Е Ж З И І К Л М Н
О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ Ѣ
Ы Ь Ѧ Е Н А W Z Ѣ А У .

До 350-річниці виходу з друку вчені-україністи Німеччини перевидали пам'ятку української культури XVII ст.

У 2018 р. цінну пам'ятку українського мовознавства факсимільно перевидали в Україні. Передрук було здійснено за примірниками книжки із Львівського національного музею імені Андрея Шептицького та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Пам'ятку надруковано у видавництві Отців Василян «Місіонер», форматом, який відповідає оригіналу, палітурка повторює київський примірник пам'ятки.

Перевидання кременецької «граматики» 1638 р. та Всеукраїнські наукові читання «Кременецька граматика (1638 р.) в контексті освітньо-культурного розвитку України другої половини XVII – першої половини XVIII ст.»

25 Вересень 2018

Поділитися: [SHARE](#)

18 вересня 2018 р. в Кременці в Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії відбулися Всеукраїнські наукові читання «Кременецька граматика (1638 р.) в контексті освітньо-культурного розвитку України другої половини XVII – першої половини XVIII ст.», приурочені до перевидання граматичної пам'ятки. 380 років тому «Граматика» вийшла з-під верстатів друкарні Богоявленського монастиря разом з двома іншими книгами. «Граматика» призначалася для навчання грамоти в Кременецькій школі.

На сьогодні примірники видання пам'ятки рідкісні. Її передрук було здійснено за примірниками Львівського національного музею імені Андрея Шептицького та Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського. Пам'ятку опубліковано у Видавництві Отців Василян «Місіонер». Її відкривав вступне слово ректора Кременецької академії Афанасія Ломаковича. Частину коштів на перевидання було виділено з міського бюджету Кременця, частину надано меценатом В.Ломаковичем. Окрім фототипінного передруку книжка містить коротку кнігознавку передмову завідувачки відділу стародруків Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського Наталії Бондар та післяслово доктора філологічних наук, професора Житомирського державного педагогічного університету ім. І.Франка. Книжку видано невеликим відповідним до оригіналу форматом, повторено й зовнішнє оформлення київського примірника.

З нагоди презентації видання до проведення всеукраїнських наукових читань «Кременецька граматика (1638 р.) в контексті освітньо-культурного розвитку України другої половини XVII – першої половини XVIII ст.» долучилися фахівці з Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка, Інституту української мови НАН України, Житомирського державного педагогічного університету ім. І.Франка, та Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського. Шкода, що не доїхали заявлені в програмі учасники зі Львова та Чернівців. Захід відкрив один із натхненників перевидання, завідувач кафедри української мови Олег Василюшин, привітальні виступи мали представники керівництва Академії та Мискої ради.

У виступах учасників наукових читань йшлося про особливості кременецької «Граматики» 1638 р., історичне тло на час її публікації, роль кременецького культурного осередку у формуванні української мови, історію підготовки та друку вітчизняних праць з граматики, тенденції мовного розвитку в Україні в XVII-XVIII ст.

Наталія Бондар зауважила про необхідності перевидання пам'яток, їх популяризації, дослідження всіх збережених примірників. Фахівці з Житомира, зокрема Леся Литвинчук-Ящук, зацікавила присутніх підготовкою до друку Кременецької актової книги 1578 р. Захід пройшов за активної участі викладачів та студентів академії, представників місцевих масмедіа, колег-музейників.

Матеріал підготувала Наталія Бондар

Фотоматеріали:

<http://www.nbuuv.gov.ua/node/4311>

Кременецька граматика в свій час була, очевидно, популярним підручником словенської мови. З неї навчалися грамоти й елементів філології цілі покоління.

«Будучи в своїй основі скороченою переробкою праці М. Смотрицького, «Грамматики, или Писменница языка Словен(ъ)скаго» 1638 р. не внесла помітних нових елементів у граматичну теорію і практику українського мовознавства XVII ст. Однак у ній яскраво виражене прагнення до зрозумілого й стислого викладу навчального матеріалу». (Чернихівський, Г. Кременецькі раритети. *Діалог*. 1992. 27 трав. С. 2–3.)

Кременецька граматика нині стала рідкістю. Дослідниками описано шість збережених примірників пам'ятки. В Україні є три примірники посібника: у Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника, Національному музеї ім. А. Шептицького, Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського.

Цифрова копія видання представлена у електронній бібліотеці “Україніка” (<http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/0001779>).

Граматика = Грамматіки или Писменница языка Словенскаго. — Кременець: Друкарня Богоявленського монастиря, 1638. — [104] арк.; 8°.

Ukrainica

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА "УКРАЇНІКА"
electronic library "Ukrainica"

Оберіть мову ▼

ЕННЯ ДЕТАЛІЗОВАНИЙ ПОШУК РУБРИКАТОР ПРО ПРОЕКТ

адреса матеріалу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/0001779>

Тип ресурсу: Книги

Країна: [Україна](#)

Мова(и): [Старослов'янська; Церковнослов'янська](#)

Назва(и): **ГРАМАТИКА**

Дата(и): **1638**

Колекції:

- [УКРАЇНСЬКІ ГРАМАТИКИ, ПРАВОПИСИ](#)

 [Переглянути документ](#)

пис документа:

Граматика = Грамматіки или писменница языка словенскаго. — Кременець: Друкарня Богоявленського монастиря, 1638. — [104] арк.; 8°.

Елементи оздоблення: форта, кінцівки, виливи прикриси.

ЗІ № 260 ; ПБЗ немає ; БК № 139.

Спеціальний підручник для учнів Кременецької братської школи — філії Києво-Могилянської академії — з'явився у 1638 році накладом Кременецької друкарні. Це була «Граматика или писменница языка словенскаго» тшательом вкратце издана в Кремянци року 1638». Кременецька «Граматика» складається з чотирьох частин: орфографії, етимології, синтаксису та просодії (науки про правильний наголос). Автор далі зазначає, що конкретно вивчає кожна із цих частин граматики. Підручник написаний доступною, близькою до народної, мовою, матеріал простий у викладі. Структура «Граматики» у багатьох випадках співпадає з відомою «Граматикою» Мелетія Смотрицького 1618 р. видання. Биклад матеріалу йде в такому ж розрізі. Різниця в тому, що Кременецька «Граматика» у порівнянні з «Граматикою» М. Смотрицького, набагато спрощена. У підручнику виразно виступають фонетичні риси, які відповідають, перш за все, живій розмовній народній мові. Автор цієї книги поки що нам невідомий, імовірно, що уклали її учителі місцевого філіалу Києво-Могилянської академії.

Паралельна назва:
Граматіки или писменница языка словенскаго

Наукові праці про видання

Бондар, Н. Видання та примірники кременецької «Граматики» 1648 р. / Наталія Бондар // «Грамматики, или Писменница языка Словенскаго», видана в Кременці 1638 року. – Львів : Вид-во Отців Василіан «Місіонер», 2018. – С. 4–7.

Там само: **Мойсієнко, В.** Післяслово. – С. 218–221.

Балко, М. Граматики XVII ст. в історії становлення теорії словосполучення / Марина Балко // Волинь-Житомирщина : історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – 2013. – Вип. 24. – С. 108–114. – Режим доступу: http://library.zu.edu.ua/vz/24/Vg_2013_24_15.pdf

Воляннюк, І. Вивчення кременецької граматики в українському мовознавстві / Інна Воляннюк, Ольга Микуляк // Наукові записки ТНПУ. Серія : Мовознавство. – 2018. – Вип. I (29). – С. 29–33. – Режим доступу: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12856/1/6Volianiuk_Mykuliak.pdf

Там само: **Городенська, К.** Кременецька Граматика (1638 р.) і сучасні граматики української мови: погляд крізь сторіччя. – С. 34–39. – Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12857/1/7Gorodenska.pdf>

Електронні ресурси

Книгодрукування на Крем'янецьчині. Крем'янецькі витоки волинської книжки : друкарні і стародруки Крем'янецьчини // Культура Тернопільщини. – Режим доступу: http://info.library.te.ua/2019/09/blog-post_23.html

SEP
23

Книгодрукування на Крем'янецьчині

Кременець має давні традиції книгописання та книгодрукування. Цікавий факт з місцевої історії подають знані дослідники книгознавчої справи Я. Ісасевич та М. Гембарович. Ще в 1533 р. тут перебував білоруський друкар Франциск Скорина, працюючи над підготовкою до видання Біблії.

Кременець довгий час славився як центр освіти, науки й культури. В історичному контексті книгодрукування належить значне місце. Історія книг дослідників. Окремими питаннями ц. Возняк, І.П. Крип'якевич, Я.Д. Ісасевич

Як відомо, ще в 17 ст. в Кременці ко р. православного братства. Тодішній дозволив відкрити при ньому школу.

Зусиллям активних діячів братства, було відкрито школу, друкарню, шлі мополь Волині, Поділля, Галичини.

ІЗБОРНИК

гостюва форум коната новин поствання деркало пошук

ЛИТОПИСИ ІСТОРІЯ НОВИЗНАВСТВО ДАВНЯ ЛІТЕРАТУРА ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ПОЛІТОЛОГІЯ СЛОВО О ПОЛКУ ЛЕКСИКОН

Попередня Головна Наступна

«ГРАММАТИКИ, ИЛИ ПИСМЕННОЦА ЯЗЫКА СЛОВЕНСКАГО»

Велика за обсягом «Грамматики» М. Смотрицького з численними додатковими поясненнями призначалася насамперед для викладачів словеноросійської мови і студентів шкіл вищого типу. Для учнів шкіл початкового й середнього типу потрібний був стислий підручник, у якому б викладалися лише основи церковнослов'янської мови. Такий підручник під назвою «Грамматики, или Писменница языка Словен(с)каго тшательмъ въкартѣ издана въ(ъ) Кременици Року ахли» (тобто 1638) з'явився майже через двадцять років після виходу книги М. Смотрицького. Крем'янець — сучасне місто Кременець, районний центр Тернопільської обл. В ньому 1636 р. засновано школу-філію Києво-Могилянської (Волин 1921, 104). Тут же в XVII ст. розгорнуло свою роботу братство, організоване при Богоявленській церкві. Саме Богоявленське братство видає досліджувану граматику. Про це свідчить художньо оформлена титульна сторінка кременецького стародруку — дереворит із сюжетом богоявлення. В заголовку пам'ятки підкреслено, що граматика адресована учням («тшательмъ»).

Автором «Грамматики, или Писменница...» називають луцького єпископа Афанасія Пузину (Булч, 175; Ягич 1910, 30), однак це тільки здогад, не підкріплений вагомими аргументами. У кременецькій граматиці категорично заперечено теорію віршування, яку розробив М. Смотрицький на основі грецьких зразків. Заперечити теорію К. Смотрицького міг тільки авторитетний і досвідчений версифікатор того часу. У Кремені 1638 р. вийшли ще дві книжки. Видавцем їх був А. Пузина. Можливо, на його замовлення для Луцької школи або для навчальних закладів Волині взагалі було скопійовано й надруковано «Грамматику, или писменницу...». Із поетів луцького середовища виділяється Давид Андрійович. Можливо, він має якусь причетність до досліджуваної пам'ятки. Однак не виключено, що автором її був хтось із кременецьких викладачів. Питання про авторство цього підручника залишається відкритим.

У зверненні «До чительника», написаному староукраїнською мовою, автор розкриває зміст створеного ним слов'янського терміна *писменница* — еквівалента грецького: «Гра(м)н(а)тлн Слн(н)скн(н) язык(н) о(т) гла Грече(с)кого Графю, шо словє(н)скн(н) язык(н) разумѣ(т)сѧ, Писме(н)ница, о(т) глагола пишу: Бовѣмъ писмо бє(з) писан(н)ѧ быти не може(т)», розкриває значення вивчення граматичної науки: «Таа бовѣ(м) отиврає(т) разумѣ(н)є по(з)на(н)ѧ писмене(н) [!].... котріє посполите зову(т) литерою и оужива(н)є ихъ и шо з ни(х) быває(т). А поты(м) и кни(ж)ное речєний и сло(в) по(з)на(н)є дає(т) разумѣти и ра(з)суд(ж)дати. Даа того слюшнє вѣс(м) сподєю(м) языкъ словєнскѧго ремєсло Граматн(н)ное оумѣти

АДРЕСА:

ВУЛ. БЕРЛІНСЬКОГО М., 9

КИЇВ, 04060

УКРАЇНА

<https://dnpb.gov.ua/ua/>

e-mail:

dnpb@i.ua (для офіційних звернень)

dovidka_dnpb@i.ua (для довідок)

fond.dnpb@ukr.net (послуги для віддаленого користувача)

metodist22@ukr.net (методичний супровід)

Виставку підготувала – **Бондарчук О. Б.**, завідувач відділу зберігання фонду та обслуговування користувачів

Використано матеріали з фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та Інтернет-ресурси